

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kannasoja, Sirpa; Svenlin, Anu-Riina; Lehto-Lundén, Tiina; Moilanen, Johanna; Kiili, Johanna

Title: Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan tarvetta ilmentävät kuormitustekijät ja -toiminnalle asetetut tavoitteet

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kannasoja, S., Svenlin, A.-R., Lehto-Lundén, T., Moilanen, J., & Kiili, J. (2022). Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan tarvetta ilmentävät kuormitustekijät ja -toiminnalle asetetut tavoitteet. *Kasvun tuki*, 2(2), 29-39. <https://journal.fi/kasvuntuki/article/view/128903>

Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan tarvetta ilmentävät kuormitustekijät ja toiminnalle asetetut tavoitteet

- Kaksi tyypillistä lapsi- ja perhesosiaalityön tukimuotoa ovat tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta.
- Tukitoimia on perinteisesti lähestytty rinnakkaisina palveluina, joille on yhteistä niiden perustuminen lapsen ja vapaaehtoisen maallikkotoimijan välille syntyvään vuorovaikutussuhteeseen.
- Artikkelissa tarkastellaan tuen tarvetta ilmentäviä kuormitustekijöitä, tukisuhdetoiminnalle asetettuja tavoitteita sekä toiminnan rinnalla tyypillisimmin käytettyjä palveluita.
- Tarkastelu perustuu valtakunnalliseen sosiaalialan tukisuhdetoiminnan ammattilaisille suunnattuun kyselyyn.
- Tulokset osoittavat, että lasten ja perheiden tuen tarvetta ilmentävät kuormitustekijät ovat hyvin samankaltaisia sekä tukihenkilö- että tukiperhetoiminnassa. Tukihenkilötoiminta määrittyy kuitenkin ensisijaisesti lapsen palveluksi ja tukiperhetoiminta koko perheen palveluksi.
- Kuormitustekijöiden tunnistamista, tavoitteiden asettamista ja niiden arviointia sekä tukisuhteen laadun seurantaan tulee kehittää.

SIRPA KANNASOJA

YTT, yliopistotutkija
Jyväskylän yliopisto,
yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos

JOHANNA MOILANEN

YTT, yliopistotutkija
Jyväskylän yliopisto,
yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos

ANU-RIINA SVENLIN

YTT, tutkijatohtori
Umeå universitet,
Institutionen för socialt arbete

JOHANNA KIILI

YTT, dosentti, apulaisprofessori
Jyväskylän yliopisto,
yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos

TIINA LEHTO-LUNDÉN

VTT, tutkijatohtori
Jyväskylän yliopisto,
yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos

Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnalla on pitkät perinteet suomalaisessa lapsi- ja perhesosiaalityössä (Moilanen & Kiili, 2020). Tästä huolimatta toimintaa on Suomessa tutkittu melko vähän, eikä tietoa ole esimerkiksi siitä, millaisissa tilanteissa näitä palveluita tarjotaan ja millaisia tavoitteita niille asetetaan. Lapsille ja nuorille voidaan tarjota myös ammatillista tukihenkilö- tai tukiperhetoimintaa, jolloin tuen tarjoajalla on taustalla esimerkiksi sosiaali- tai nuorisosan koulutus. Tässä artikkelissa tarkastellaan vapaaehtoisen maallikkotoimintaan perustuvaa tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa (Pösö, 2007).

Tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa tarkastellaan yleensä rinnakkaisina palveluina (ks. Svenlin, 2020). Niitä on perinteisesti toteutettu kunnissa sosiaalialan työntekijöiden koordinoimina palveluina ja vapaaehtoisten tukihenkilöiden tai tukiperheiden toteuttamana toimintana.

Tukihenkilöiden ja tukiperheiden elämäntilanteen edellytetään olevan vakaa toimintaan hakeuduttaessa (Svenlin, 2020). Palvelun tarjoamisen lähtökohtana on sosiaalihuollon tuen tarpeen arviointi. Tukihenkilöä lapsi tapaa yleensä kodin ulkopuolella 2–4 kertaa kuukaudessa muutaman tunnin ajan. Tukiperheessä lapsi puolestaan viettää tavallisimmin yhden viikonlopun kuukaudessa.

Tukisuhteen tarvetta perustellaan usein sillä, että lapsen läheisverkostosta puuttuu turvallisia aikuisia (Moilanen, 2015; Svenlin, 2020; Lehto-Lundén, 2020). Tukihenkilön ja tukiperheen etsimisen lähtökohtana on yleensä vanhemman toive, jolloin lapsen mielipide usein jää aikuisten näkökulman alle (Lehto-Lundén, 2020). Uuden aikuisen tai aikuisten toivotaan tarjoavan lapselle turvallisen ja luotettavan ihmissuhteen sekä virikkeitä erilaisissa ympäristöissä. Tällaisen suhteen on myös tutkimuksissa todettu ennakoivan positiivisia vaikutuksia ja muutoksia lapsen elämässä (De Wit ym., 2020; Spencer ym., 2020).

Tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa vastaavia interventioita eli tukitoimia on käytössä myös muissa Pohjoismaissa. Ruotsissa tukihenkilöitä (*kontaktperson*) ja tukiperheitä (*kontaktfamilj*) hyödynnetään samaan tapaan kuin Suomessa, osana lakisääteistä sosiaalihuoltoa (Franséhn, 2015; Svensson & Jägervi, 2020). Tilastojen mukaan tukitoimet ovat olleet Ruotsissa hyvin yleisesti käytettyjä (Brännström ym., 2015).

Tukihenkilötoiminnan angloamerikkalaisena vertailukohtana voi pitää nuorisomentorointia (*youth mentoring*), jolla tarkoitetaan vuorovaikutussuhdetta ja toimintaa lapsen tai nuoren sekä hänelle nimetyn aikuisen mentorin välillä (Nakkula & Harris, 2014; Moilanen, 2015). Tukiperhetoimintaan rinnastettavia tukimuotoja ovat myös erilaiset lastensuojelun tilapäishoidon (*respite care*) ja lyhytaikaisen perhehoidon (*part-time fostering, support care*) mallit (ks. Svenlin, 2020), joita hyödynnetään esimerkiksi Australiassa, Englannissa ja Yhdysvalloissa.

”Tukihenkilö ja tukiperhe määrittyvät lähtökohtaisesti myönteisiksi tukitoimiksi.”

Tukihenkilö ja tukiperhe määrittyvät lähtökohtaisesti myönteisiksi tukitoimiksi niin lasten, vanhempien kuin työntekijöiden käsityksissä (Svenlin, 2020; Moilanen, 2015; Lehto-Lundén, 2020; myös Svensson & Jägervi, 2020). Myös selvitysraporttien (Heino ym., 2016; Miettinen, 2013) tulokset osoittavat, että palveluiden hyödyllisyyteen on sosiaalihuollossa vahva luottamus. Toimintaa ympäröivästä myönteisyydestä huolimatta on paikallaan kysyä, millaisin perustein sekä tukihenkilö- että tukiperhetoiminta lunastavat paikkansa lapsille ja perheille suunnattuina sosiaalipalveluina ja lastensuojelun tukitoimina (Moilanen, 2015).

Pohjoismainen tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan tutkimus on peräänkuuluttanut tarvetta täsmentää tukitoimien interventio-
logiikkaa ja sitä, millaisiin riskitekijöihin interventioilla pyritään vaikuttamaan ja miten (Brännström ym., 2015; Franséhn, 2015). Interventiotutkimuksen mukaan etenkin ongelmien ja taustatekijöiden eli kuormitustekijöiden tunnistaminen on keskeistä siksi, että ne muodostavat lähtökohdan sille, mihin interventiolla pyritään vaikuttamaan ja mihin ei.

Intervention vaikuttavuutta on mahdollista arvioida tunnistamalla kuormitustekijät, asettamalla tavoitteet suhteessa niihin ja seuraamalla kuormitustekijöissä tapahtuvia muutoksia (Funnell & Rogers, 2011; Fraser ym., 2009). Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnassa tavoitteiden tulisi siten olla yhteydessä niihin kuormitustekijöihin, jotka aiheuttavat tuen tarpeen. Tästä syystä toiminnan taustalla olevia kuormitustekijöitä ja tavoitteita on tarkasteltava kriittisesti ja suhteessa toisiinsa.

”Suomessa tukisuhdetoiminnan palvelut ovat kehittyneet lähinnä ammatillisissa käytännöissä.”

Artikkelin lähtökohtana on tukisuhdetoiminnan interventio-
logiikan tarkastelu ja erityisesti sen ensimmäinen vaihe, jossa määritellään ongelma, johon interventiolla pyritään vastamaan ja vaikuttamaan (Fraser ym., 2009). Artikkelissa viitataan tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaan tukisuhdetoiminnan käsitteellä, kun ne ymmärretään samankaltaisina suhdeperustaisina palveluina, jotka tuovat lapsen ja perheen elämään uusia ihmissuhteita.

Artikkelissa analysoidaan erikseen tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan taustalla tyypillisesti esiintyviä lapsen, lapsen perheeseen ja elämäntilanteeseen kiinnittyviä kuormitustekijöitä sekä toiminnalle asetettuja tavoitteita. Lisäksi tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa verrataan toisiinsa kuormitustekijöiden, tavoitteiden ja niiden rinnalla tyypillisimmin käytettyjen palveluiden osalta. Näin tehdään näkyväksi toimintatapojen välisiä eroja ja samankaltaisuuksia.

Tutkimuskysymyksinä ovat:

- 1) Millaisia kuormitustekijöitä lapsen ja perheen elämässä on?
- 2) Millaisia tavoitteita tukisuhdetoiminnalle asetetaan?
- 3) Mitä muita palveluita tukisuhdetoiminnan ohella tyypillisimmin käytetään?

Lopuksi pohdimme, miten kuormitustekijät ja tukisuhdetoiminnan tavoitteet asettuvat suhteessa toisiinsa interventio-
logiikan näkökulmasta tarkasteltuna.

Artikkeli perustuu Lapsen tukena – tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta lapsi- ja perhesosiaalityössä (LATU) -tutkimushankkeessa kerättyyn valtakunnalliseen kyselyaineistoon. Kyselyyn vastasi yhteensä 105 sosiaalialan tukisuhdetoiminnan ammattilaista. Tukitoimien tarjoamiseen ja tavoitteiden määrittelyyn liittyen ei ole tätä ennen tehty tutkimusta. Artikkelin pohjana toimiva kysely on siten ensimmäinen tukisuhdetoimintaa ja sen nykytilannetta valtakunnallisesti kuvaava aineisto.

TUKIHENKILÖ- JA TUKIPERHETOIMINTA INTERVENTIOINA

Tukihenkilötoiminta tuli osaksi kunnallista lastensuojelua 1970-luvun alussa. Sen edeltäjänä pidetään vuoden 1936 lastensuojelulaissa esiteltyä suojeluvalvontaa (Moilanen, 2015). Tukiperhe käsitteenä mainittiin ensimmäisen kerran vuonna 1978 Vapaaehtoistyön toimikunnan mietinnössä, jossa esiteltiin ruotsalaista tukiperhetoimintaa Malmössä (Svenlin, 2020). Nykyisessä muodossaan tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta kirjattiin lainsäädäntöön 1980-luvun alussa, jolloin ne säädettiin lastensuojelun avohuollon tukitoimiksi (Lastensuojelulaki 683/1983, § 13).

Vuodesta 2015 alkaen sekä tukihenkilö- että tukiperhetoimintaa on tarjottu myös sosiaalihuoltolain mukaisina yleisinä perhepalveluina (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, § 14). Sosiaalihuoltolain

(1301/2014) tarkoituksena on edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, kun taas lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Näiden lakien pohjalta määrittävät tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan lähtökohdat.

Ainoa tukihenkilötoiminnasta tehty kotimainen väitöstutkimus käsittelee toiminnan muotoutumista kahdessa ajallisessa läpileikkauskohdassa eli 1960–70-lukujen ja 2000–2010-lukujen taitteissa (Moilanen, 2015). Tukiperhetoimintaa on tarkasteltu kahdessa väitöstutkimuksessa (Svenlin, 2020; Lehto-Lundén, 2020) ja yhdessä ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessa (Keränen, 2004). Svenlinin (2020) tutkimuksessa käsitellään toimintaa ohjaavaa käyttöteoriaa ja tukisuhteiden muodostumista ja Keränen (2004) ja Lehto-Lundénin (2020) tutkimuksissa keskiössä ovat lasten näkökulma ja kokemukset tukiperhetoiminnasta.

”Tukisuhdetoiminta perustuu aina lapsen ja perheen tilanteen arviointiin sekä asiakassuunnitelmaan.”

Perustellusti voi väittää, että Suomessa tukisuhdetoiminnan toteuttaminen on perustunut siihen tietoon, jota sosiaalityöntekijöille on kertynyt käytännön työssä ja tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan palvelut ovat kehittyneet lähinnä ammatillisissa käytännöissä (Moilanen, 2015; Svenlin, 2020). Lisäksi tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta ovat interventioita, joiden järjestämistä ja käyttämistä ei ole tarkasti ohjeistettu (Svenlin, 2020; Svensson & Jägervi, 2020). Myös tästä syystä tutkimustiedon tarve interventioista on perusteltua.

Yleisesti tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa sekä niihin kohdistuvia moninaisia odotuksia ja tavoitteita kuvaa hyvin ruotsalaisen sosiaalityön tutkijan Mona Fransénin (2015) tukihenkilötoiminnasta esittämä luonnehdinta *”an all-inclusive intervention and concept”*.

Tukihenkilötoiminta perustuu ajatukselle, että tukihenkilö pystyy ehkäisemään ongelmia ja tukemaan lasta *”tavallisuutensa”* kautta. Toiminnan keskeisin tavoite on luoda tukihenkilöiden edustaman tavallisuuden kautta normaaliutta lasten elämään ja heidän perhesuhteisiinsa. Tukihenkilösuhteen mallina pidetään lapsen ja vanhemman välistä (kiintymys)suhdetta ja tukihenkilöön liitetään samankaltaisia ominaisuuksia kuin *”hyvään vanhempaan”* (Moilanen, 2015).

Tukiperhetoiminta voidaan määrittellä ennaltaehkäiseväksi, kannattelevaksi ja tietoa tuottavaksi interventioksi, jolla pyritään vaikuttamaan myönteisesti lapsen kehitykseen ja tukemaan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustietoa ja -mahdollisuuksia. Tukitoimen nimeäminen ennaltaehkäiseväksi havainnollistaa sen asemaa palveluvalikossa sekä sitä, että tuen tarkoituksena on vahvistaa suojaavia tekijöitä ja estää ongelmien vaikeutuminen. Tukitoimen kannatteleva luonne kuvastaa sekä tukisuhteen laatua että tukiperheen tehtävää, joka on tuettavan perheen omien resurssien vahvistaminen. Tietoa tuottavaksi tukitoimi määritellään siksi, että tukisuhteen aikana sosiaalityöntekijä saa usein lisää tietoa lapsen tilanteesta (Svenlin, 2020).

Lapsi- ja perhesosiaalityön tukimuotona tukisuhdetoiminta perustuu aina lapsen ja perheen tilanteen arviointiin sekä asiakassuunnitelmaan (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, §36, §39; Lastensuojelulaki 417/2007, §26, §30). Tukisuhdetoiminnassa tavoitteiden nimeäminen ja niiden toteutumisen arviointi ovat siksi osa jatkuvaa

lapsen asiakasprosessin arviointia. Arvioinnin perusteella päätetään ne toimenpiteet, joiden kautta lapsen tilanteeseen pyritään vaikuttamaan (ks. Jaakola, 2020).

Kun tukihenkilö- tai tukiperhetoiminta sosiaalihuollon tai lastensuojelun palveluna alkaa, yleensä laaditaan tukisuhdesuunnitelma, johon tukisuhteen tavoitteet kirjataan. Lähtökohdaksi on, että tavoitteista sovitaan yhdessä sosiaalityöntekijän, lapsen, hänen vanhempansa tai vanhempiensa sekä tukihenkilön tai tukiperheen kanssa. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan keskimäärin kerran vuodessa seurantalapavereissa (Kannasoja ym., 2022). Arviointia tehtäessä otetaan kantaa myös siihen, jatkuuko tukisuhde vai ei.

Tukisuhteelle asetetut tavoitteet muodostavat lähtökohdan tuen seurannalle ja vaikutusten arvioinnille. Tavoitteet havainnollistavat niitä vaikutuksia ja muutoksia, joita tukitoimien avulla halutaan saada aikaiseksi (Funnell & Rogers, 2011). Tässä artikkelissa kuormitustekijöillä tarkoitetaan niitä taustatekijöitä, joiden pohjalta syntyy tukisuhdetoiminnan tarve, mutta myös niitä perheen elämässä olevia tekijöitä, joihin toiminnalla pyritään vaikuttamaan.

Tutkimukset osoittavat, että tukiperhe myönnetään tyypillisesti sellaisissa tilanteissa, joissa perhettä kuormittavat seuraavat tekijät: perheeseen kuuluu vain yksi vanhempi, vanhempi on uupunut ja läheisverkosto on hauras. Lisäksi taustalla saattaa olla vanhemman päihde- tai mielenterveysongelma, lapsen neuropsykiatrisen diagnoosi tai tunne-elämän ongelmia, vanhemman vahingollinen kasvatustyyli tai perheen sisäisiä vuorovaikutusongelmia (Svenlin, 2020; myös Regné, 2006).

Tukihenkilötoiminnan taustalla vaikuttavista kuormitustekijöistä ei ole aikaisempaa tutkimustietoa. Koska toiminnan tavoitteena on luoda normaaliutta lasten perhesuhteisiin, syntyy kuitenkin oletus, että taustalla voi olla perheen sosiaalisen verkoston haurautta sekä ongelmia ja ristiriitoja perhesuhteissa (Moilanen, 2015).

Tukisuhdetoiminnalle asetettavat tavoitteet ovat merkityksellisiä myös muutoin kuin interventiologiikan näkökulmasta. Ne tarjoavat tietoa myös tukihenkilölle ja tukiperheelle, joiden tehtävät määräytyvät tavoitteiden pohjalta. Tavoitteenasettelu ja tavoitteiden saavuttaminen ovat eri osapuolten näkökulmasta tärkeä osa tukisuhdekontektia, ja aiemman tutkimuksen mukaan niillä on myönteinen välittävä vaikutus (*positive mediating impact*) suhteen laatuun (Balcazar & Keys, 2014). Tavoitteet luovat myönteisen kehyksen tukisuhteelle, joskin riskinä on, että vuorovaikutuksesta tulee liian tehtävä- tai tavoitekeskeistä (Balcazar & Keys, 2014; Svenlin, 2020).

”Kuormitustekijöiden ja tavoitteiden tarkastelun avulla voidaan vahvistaa toiminnan arviointia ja seuranta.”

Koska tieto kuormitustekijöistä ja toiminnan tavoitteista on ollut niukkaa ja hajanaista, päädyimme toteuttamaan valtakunnallisen kyselyn. Tavoitteena oli saada tietoa yleisellä tasolla siitä, mitkä ovat yleisimmät tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan taustalla vaikuttavat kuormitustekijät ja tavoitteet ja miten ne asettuvat suhteessa toisiinsa. Kysyimme myös tukisuhdetoiminnan rinnalla tyypillisimmistä käytetyistä palveluista. Kuormitustekijöitä, tavoitteita ja rinnalla käytettyjä palveluita tarkastelemalla voidaan täsmentää ymmärrystä sekä tukihenkilö- että tukiperhetoiminnasta interventioina.

Toiseksi tarkastelu tekee näkyväksi tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan välisiä eroja, mikä edesauttaa interventioiden kohdentamis-

ta oikeille asiakasryhmille. Lisäksi kuormitustekijöiden ja tavoitteiden tarkastelun avulla voidaan vahvistaa toiminnan arviointia ja seuranta. Tästä syystä kiinnostavaa on, miten tukisuhdetoimintaa koordinoivat ammattilaiset määrittelevät toiminnan yleiset tavoitteet ja mitkä ovat heidän näkemyksensä mukaan asiakkaiden yleisimmät kuormitustekijät tukihenkilö- ja tukiperhepalveluissa. Koska tukisuhdetoimintaa on ohjannut tutkimustiedon sijaan ammatillinen käytäntö, on perusteltua tehdä tarkastelua nimenomaan ammattilaisten näkökulmasta.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Kyselyyn vastanneet

Tukisuhdetoiminnan tarvetta aiheuttavien kuormitustekijöiden ja toiminnalle asetettujen tavoitteiden tarkastelu perustuu LATU-tutkimushankkeessa vuonna 2021 kerättyyn valtakunnalliseen kyselyaineistoon. Kysely laadittiin yhteistyössä hankkeen yhteistyökumppaneiden kanssa kolmessa työpajassa kevään 2021 aikana. Kuhunkin työpajaan osallistui 5–8 ammattilaista. Osa työpajoihin osallistuneista oli tukisuhdetyötä tekeviä, eli tukihenkilöitä ja tukiperheitä rekrytoivia, kouluttavia ja ohjaavia ammattilaisia. Tukisuhdetyötä tekevät ammattilaiset myös etsivät lapselle sopivan tukihenkilön tai tukiperheen ja usein osallistuvat alku- ja seurantatapaamisiin. Muutama ammattilaisista toimi organisaatiossaan tukisuhdetyöstä vastaavana esihenkilönä.

Työpajojen tarkoituksena oli varmistaa, että kyselyn kysymykset kohdistuvat toiminnan sisältöjen kannalta keskeisiin osa-alueisiin ja käytetyt käsitteet ovat tarkkoja ja ymmärrettäviä. Lisäksi kyselyn laatimisessa hyödynnettiin suomalaisten (Moilanen, 2015; Svenlin, 2020; Lehto-Lundén, 2020) ja ulkomaisten tutkimusten tuloksia (esim. Regnér, 2006; Balcazar & Keys, 2014; Franséhn, 2015).

”Tukiperhepalvelun piirissä olevat lapset ovat tyypillisesti nuorempia kuin tukihenkilöpalvelussa.”

Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä suomeksi ja ruotsiksi. Saate ja kyselylinkki lähetettiin sähköpostitse kuntien ja kuntayhtymien kirjaamoihin sekä lapsi- ja perhepalveluista vastaaville työntekijöille. Niissä kunnissa ja kuntayhtymissä, joiden verkkosivuilta löytyi tieto tukisuhdetoiminnasta vastaavasta työntekijästä tai työntekijöistä, kysely kohdistettiin suoraan näille henkilöille. Kyselyyn liittyvä tiedote ja tietosuojailmoitus oli luettavissa LATU-hankkeen Internet-sivuilta, ja jokainen vastaaja antoi kyselyn aluksi suostumuksensa kyselyyn vastaamiseksi.

Kyselyyn vastasi yhteensä 105 ammattilaista, joista 48 edusti tukihenkilötoimintaa ja 57 tukiperhetoimintaa. Tukihenkilötoiminnan kysely kattoi 28 kuntaa ja 17 kuntayhtymää. Vastauksia tuli laajasti eri puolilta Suomea. Maakunnista vain Varsinais-Suomesta ei saatu yhtään vastausta. Vastaukset edustavat palvelun järjestämisen osalta 56 prosenttia Suomen alle 18-vuotiaasta väestöstä. Tukiperhetoiminnan osalta vastaajat edustivat 32 kuntaa ja 20 kuntayhtymää. Myös tukiperhekyselyn vastauksia tuli laajasti eri maakunnista, ja vastaukset edustavat palvelun järjestämisen osalta 70 prosenttia Suomen alle 18-vuotiaasta väestöstä.

Vastanneet ilmoittivat, että heidän kunnissaan ja kuntayhtymissään tukihenkilöpalvelun piirissä oli maaliskuuhun 2021

yhteensä 1 870 lasta, kun tukiperhepalvelun piirissä oli yhteensä 3 698 lasta. Molempien palveluiden piirissä arvioitiin olevan enemmän poikia kuin tyttöjä, mutta lasten iän suhteen palvelut eroavat toisistaan. Tukihenkilötoiminnassa painottuvat yläkouluikäiset ja 16–17-vuotiaat nuoret sekä alakouluikäiset, kun puolestaan alle kouluikäiset ovat pienin palvelun piirissä oleva ikäryhmä. Tukiperhetoiminta painottuu sen sijaan alakouluikäisiin ja alle kouluikäisiin lapsiin, yläkouluikäisten ja sitä vanhempien nuorten jäädessä pienimmäksi ikäryhmäksi.

”Tukihenkilöpalvelussa korostuvat lapsen aktiviteettien puute sekä vanhemman vaikeus asettaa lapselle tarvittavia rajoja.”

Muuttujat ja niiden analysointi

Kuormittavia tekijöitä kysyttiin seuraavalla kysymyksenasettelulla: Millaisia kuormittavia tekijöitä lapsella tai lapsen perheessä on silloin, kun lapselle haetaan tukihenkilöä tai tukiperhettä? Kuormitustekijöitä käsitteleviä kysymyksiä oli neljä, eli kyselyssä selvitettiin erikseen lapsen, vanhempaan, perheen elämäntilanteeseen ja perheen toimivuuteen liittyviä tekijöitä.

Kysymyksissä vastaajalle annettiin yhdeksän valmista vaihtoehtoa, paitsi perheen elämäntilanteeseen liittyen vaihtoehtoja oli 12. Siten vastaajille esitettiin yhteensä 39 kuormitustekijävaihtoehtoa. Alustavat vaihtoehdot muodostettiin aiemman tutkimustiedon pohjalta (esim. Svenlin, 2020; Regnér, 2006; Franséhn, 2015), minä jälkeen niitä vielä muokattiin yhdessä kyselyn rakentamiseen osallistuneiden tukisuhdeammattilaisten kanssa. Vastaaja valitsi kutakin kysymystä kohden kolme yleisintä kuormitustekijää siten, että jokainen vastaaja valitsi korkeintaan 12 kuormitustekijää. Kuormitustekijöiden yleisyyttä tutkittiin prosentiosuuksien avulla. Tulosluvussa raportoidaan tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan osalta erikseen kolme yleisintä kuormitustekijää sekä lapseen ja vanhempaan että perheen toimivuuteen ja elämäntilanteeseen liittyen.

Toiminnan tavoitteiden osalta vastaajia pyydettiin määrittelemään kolme yleisintä tavoitetta, joihin a) tukihenkilötoiminnalla ja b) tukiperhetoiminnalla pyritään vastaamaan kunnassa tai kuntayhtymässä. Avoimeen kysymykseen sai kirjoittaa vastauksen haluamassaan muodossa. Ammattilaiset nimesivät yhteensä 290 tavoitetta. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa kaikki maininnat tavoitteista koodattiin aineistolähtöisesti. Toisessa vaiheessa koodaukset luokiteltiin temaattisesti siten, että kaikki samankaltaiset maininnat muodostivat oman ryhmänsä. Näin muodostuneet ryhmät ovat sisällöllisesti yhteneviä, mutta toisiinsa nähden erilaisia.

Analyysin perusteella muodostui 11 teemakokonaisuutta: vanhemman jaksamisen tukeminen, uuden ja turvallisen aikuissuhteen mahdollistaminen, kodin ulkopuolisten aktiviteettien mahdollistaminen, lapsen tulevaisuuden mahdollisuuksien vahvistaminen, lapsen sosiaalisten taitojen ja verkostojen vahvistaminen, lapsen ja perheen voimavarojen ja arjen tukeminen, lapsen psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen, perhe-elämän mallin tarjoaminen, lapsen yksilöllisen huomioimisen mahdollistaminen, koulunkäynnin tukeminen sekä lapsi-vanhempi-suhteen vahvistaminen. Esimerkiksi perhe-elämän mallin tarjoamisen tavoite pitää sisällään mainintoja siitä, että lapsi näkee mallin erilaisesta perhe-elämästä kuin omansa ja siitä, että lapselle tarjotaan perhe-elämän normaaliutta.

Tyypillisimmin tukisuhdetoiminnan rinnalla käytettyjä palveluita kysyttiin seuraavasti: Kuinka tyypillistä on, että tukihenkilötoiminnassa (tukiperhetoiminnassa) mukana oleva lapsi ja/tai hänen perheensä käyttää myös seuraavia palveluita? Vastaaja arvioi 15 eri palvelun (koulukuraattori, koulupsykologi, erityisopetus, puheterapia, toimintaterapia, perheneuvola, neuropsykiatrinen valmennus tai muu kuntoutus, taloudellinen tuki, sosiaalityöntekijän tapaamiset, psykoterapia, perhetyö, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus, lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria) käyttämisen tyypillisyyttä asteikolla 1–5 (1 = ei lainkaan tyypillistä; 5 = erittäin tyypillistä). Tukisuhdetoiminnan rinnalla käytettyjen palveluiden käytön tyypillisyyttä tutkittiin keskiarvoanalyysien avulla. Palveluista raportoidaan tässä artikkelissa neljä tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan rinnalla tyypillisimmin käytettyä palvelua.

”Tukiperhepalvelussa vanhemmuuteen liittyy usein vakavampia haasteita, kuten vaikeutta huomioida lapsen perustarpeita.”

Kuormitustekijöitä ja tavoitteita tarkasteltiin prosenttiosuukien avulla. Näin tunnistettiin yleisimmät kuormittavat tekijät ja yleisimmät toiminnalle asetetut tavoitteet. Tarkastelua jatkettiin keskiarvoanalyysien avulla selvittämällä tukisuhdetoiminnan rinnalla tyypillisimmin käytettyjä palveluita. Tulokset kuvastavat kuormitustekijöiden, tavoitteiden ja tukisuhdetoiminnan rinnalla käytettyjen palveluiden tyypillisyyksiä yleisellä, eivät yksilökohtaisella tasolla.

TULOKSET

Tuloksissa raportoidaan lasten ja perheiden yleisimmät kuormitustekijät ja tavoitteet sekä tyypillisimmin käytetyt palvelut ensin tukihenkilötoiminnan ja sitten tukiperhetoiminnan osalta. Analyysien tulokset kuvataan prosenttiosuuksina ja keskiarvoina sekä muuttujien välisinä järjestyksinä.

Yleisimmät kuormitustekijät tukihenkilötoiminnassa

Kuormitustekijöillä tarkoitetaan tekijöitä, joita lapsella tai lapsen perheellä yleisimmin on silloin, kun lapselle haetaan tukihenkilöä tai tukiperhettä. Tukisuhdetoiminnan ammattilaiset valitsivat kolme yleisintä kuormitustekijää liittyen lapseen, vanhempaan, perheen toimivuuteen ja perheen elämäntilanteeseen (kuvio 1).

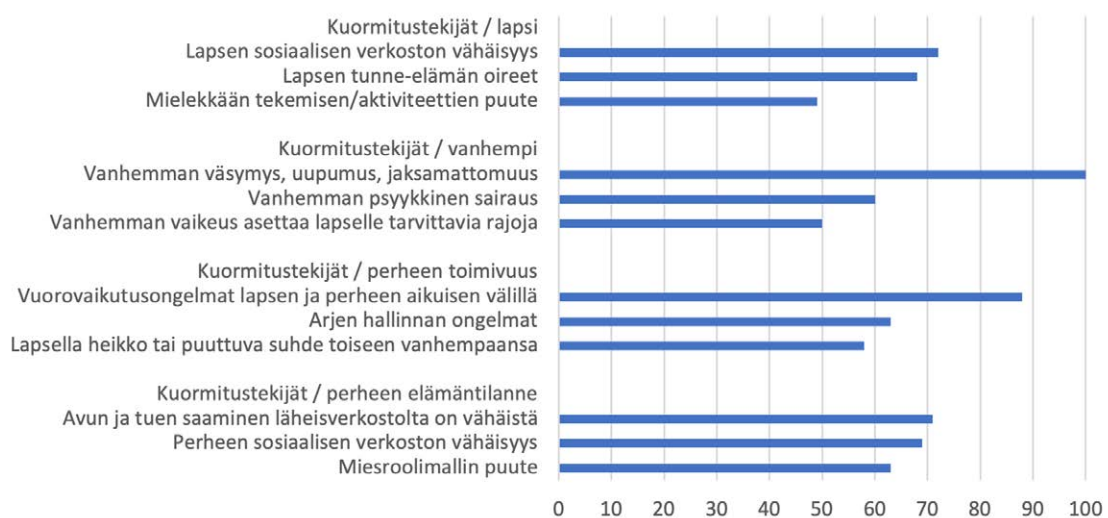
Tukihenkilötoiminnassa yleisin *lapsen liittyvä* kuormitustekijä oli lapsen sosiaalisen verkoston vähäisyys, jonka valitsi 72 prosenttia ammattilaisista. Seuraavaksi yleisimmät kuormitustekijät olivat lapsen tunne-elämän oireet (pelokkuus, ahdistuneisuus, alakuloisuus tai masentuneisuus) (68 %) ja mielekkään tekemisen tai aktiiviteettien puute (49 %).

Kaikki ammattilaiset valitsivat *vanhempaan liittyväksi* yleisimmäksi kuormitustekijäksi vanhemman väsymyksen, uupumuksen tai jaksamattomuuden (100 %). Vastaajista 60 prosenttia arvioi, että lasta tai hänen perhettään kuormittaa vanhemman psyykinen sairaus, kuten masentuneisuus tai paniikkihäiriö. Puolet vastaajista (50 %) valitsi kolmen yleisimmän kuormitustekijän joukkoon vanhemman vaikeuden asettaa lapselleen tarvittavia rajoja, esimerkiksi nukkumaanmenoajoja.

Perheen toimivuuteen liittyviä kuormitustekijöitä olivat yleisimmin vuorovaikutusongelmat lapsen ja perheen aikuisen välillä (esimerkiksi se, että lapsi ei voi kertoa omista tärkeistä asioistaan

KUVIO 1.

Yleisimmät kuormitustekijät tukihenkilötoiminnassa

perheenjäsenille) (88 %), arjen hallinnan ongelmat (esim. arki on kaoottista) (63 %) ja se, että lapsella on heikko tai puuttuva suhde toiseen vanhempansa (58 %).

Perheen elämäntilanteeseen liittyvät yleisimmät kuormitustekijät olivat avun ja tuen saamisen vähäisyys läheisverkostolta (71 %), perheen sosiaalisen verkoston vähäisyys (69 %) ja miesroolimallin puute (63 %).

Tukihenkilötoiminnan yleisimmät tavoitteet

Tukihenkilötoiminnan yleisimmän mainittu tavoite oli lapsen tulevaisuuden mahdollisuuksien vahvistaminen, sillä 52 prosenttia vastaajista nimesi tähän tavoitteeseen liittyviä ilmaisuja (kuvio 2). Tavoitetta havainnollistavat maininnat olivat sisältökuvauksiltaan laajoja ja suuntautuivat lapsen ”kaidalla polulla” pitämiseen, nuoren oman tulevaisuuden vahvistamiseen, itsenäistymisen tukemiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn.

”Tukisuhdetoiminnan rinnalla on tyyppillistä tarjota myös muita palveluja ja tukitoimia.”

Toiseksi yleisin tavoite oli uuden ja turvallisen aikuissuhteen mahdollistaminen, johon liittyviä tavoitteita nimesi 45 prosenttia ammattilaisista. Tavoitteen keskiössä oli tarjota lapselle ihmissuhde luotettavaan ja välittävään aikuiseseen, jonka kanssa lapsi voi jakaa ilojaan ja surujaan. Turvalliselta aikuiselta lapsen toivottiin ”saavan mallia” erilaisiin jokapäiväisen elämän tilanteisiin. Kolmanneksi yleisimmäksi tavoitteeksi 45 prosenttia vastaajista esitti sosiaalisten taitojen ja verkostojen vahvistamiseen ja neljänneksi kodin ulkopuolisten aktiviteettien mahdollistamiseen (43 %) liittyviä ilmaisu-

ja. Tukihenkilön toivottiin aktivoivan lasta kodin ulkopuoliseen toimintaan, jotta lapsi voisi harjaannuttaa sosiaalisia taitojaan, löytäisi ystäviä ja saisi mielekästä sisältöä elämäänsä.

Lähes kolmasosa (29 %) vastaajista mainitsi tukihenkilötoiminnan tavoitteeksi psyykkisen hyvinvoinnin vahvistamiseen ja reilu viidesosa (21 %) vanhemman jaksamisen tukemiseen liittyviä ilmaisuja. Joitakin mainintoja saivat myös koulunkäynnin tukemiseen, lapsen ja perheen voimavarojen ja arjen tukemiseen, lapsen yksilöllisen huomioimisen mahdollistamiseen, perhe-elämän mallin tarjoamiseen ja lapsi-vanhempisuhteen vahvistamiseen liittyvät ilmaisut.

Tukihenkilötoiminnan rinnalla tyyppisimminkin käytetyt palvelut

Lasten ja perheiden tilanteita kuvastavat kuormitustekijöiden lisäksi perheen saama muunlainen tuki ja palvelut. Eniten tukihenkilötoiminnan ohella käytetään erityisopetusta, nuorisopsykiatrian ja lastenpsykiatrian palveluita sekä sosiaalityöntekijän tapaamisia. Niitä käytettiin melko tyyppillisesti (asteikolla 1–5, jossa 1 = ei lainkaan tyyppillistä ja 5 = erittäin tyyppillistä, ka. = 4,1–4,3).

Yleisimmät kuormitustekijät tukiperhetoiminnassa

Tukiperhetoiminnan osalta yleisin *lapsen liittyvä* kuormitustekijä oli lapsen sosiaalisen verkoston vähäisyys, jonka valitsi 89 prosenttia ammattilaisista (kuvio 3). Seuraavaksi yleisimmät kuormitustekijät olivat lapsen neuropsykiatriset häiriöt, esimerkiksi tarkkaavaisuuden ongelmat (65 %), ja tunne-elämän oireet (pelokkuus, ahdistuneisuus, alakuloisuus tai masentuneisuus) (54 %).

Lähes kaikki ammattilaiset valitsivat vanhempaan liittyväksi yleisimmäksi kuormitustekijäksi vanhemman väsymyksen, uupumuksen tai jaksamattomuuden (98 %). Vastaajista 63 prosenttia arvioi, että lasta tai hänen perhettään kuormittaa vanhemman psyykki-

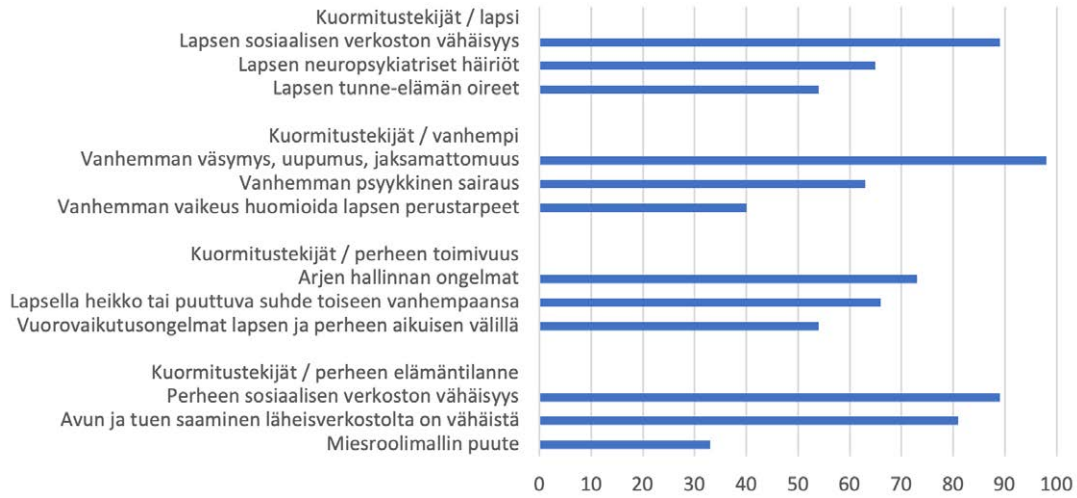
KUVIO 2.

Tukihenkilötoiminnan yleisimmät tavoitteet

KUVIO 3.

Yleisimmät kuormitustekijät tukiperhetoiminnassa

nen sairaus, esimerkiksi masentuneisuus tai paniikkihäiriö. Reilu kolmasosa vastaajista (40 %) valitsi kolmen yleisimmän kuormitustekijän joukkoon vanhemman vaikeuden huomioida lapsen perustarpeet (esim. ei päivärytmiä).

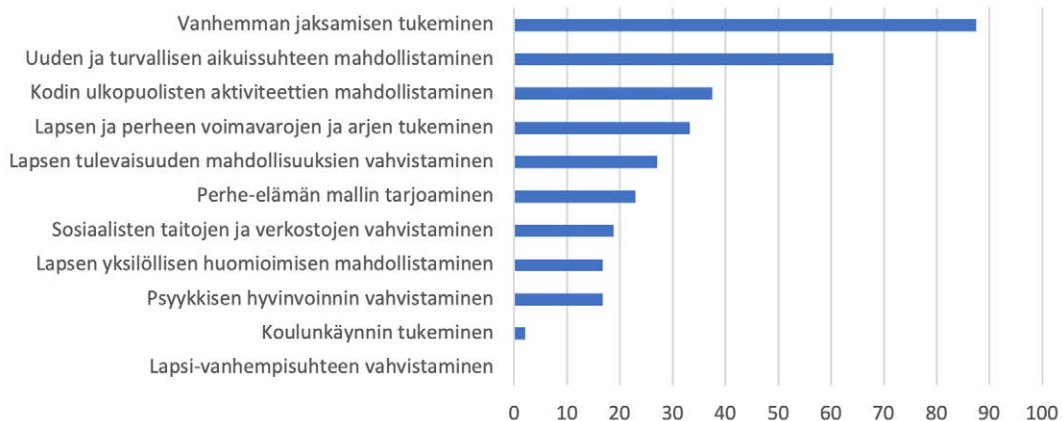
Perheen toimivuuteen liittyvät yleisimmät kuormitustekijät olivat arjen hallinnan ongelmat (esim. arki kaoottista) (73 %), lapsen heikko tai puuttuva suhde toiseen vanhempaansa (66 %) sekä vuorovaikutusongelmat lapsen ja perheen aikuisen välillä, esimerkiksi kertomisen vaikeus omista tärkeistä asioista perheenjäsenille (54 %). *Perheen elämäntilanteeseen liittyvät* kuormitustekijät olivat perheen sosiaalisen verkoston vähäisyys (89 %), avun ja tuen saamisen vähäisyys läheisverkostolta (81 %) ja miesroolimallin puute (33 %).

Tukiperhetoiminnan yleisimmät tavoitteet

Yleisimmin mainittu tukiperhetoiminnan tavoite oli vanhemman jaksamisen tukeminen, sillä 88 prosenttia vastaajista nimesi tähän tavoitteeseen liittyviä ilmaisuja (kuvio 4). Toiseksi yleisin tavoite oli uuden ja turvallisen aikuissuhteen mahdollistaminen (60 %). Kolmanneksi yleisimpänä tavoitteena mainittiin kodin ulkopuolisten aktiviteettien mahdollistaminen (38 %), jota kuvattiin vastuuksissa lapsen arjen rikastuttamisena mahdollistamalla lapselle jotain erityistä ja mielekästä tekemistä, mikä ei omassa biologisessa perheessä syystä tai toisesta ollut mahdollista. Neljänneksi useimmiten mainittiin lapsen ja perheen voimavarojen ja arjen tukemisen tavoitetta kuvaavia ilmaisuja (33 %). Tällöin tarkoitettiin esimerkiksi

KUVIO 4.

Tukiperhetoiminnan yleisimmät tavoitteet

toimivien käytäntöjen, kuten lapsen vuorokausirytmien ja arjen rutiinien, siirtämistä tukiperheestä lapsen biologiseen perheeseen.

Vajaa kolmasosa (27 %) vastaajista mainitsi tukiperhetoiminnan tavoitteeksi lapsen tulevaisuuden mahdollisuuksien vahvistamisen ja reilu viidesosa (23 %) perhe-elämän mallin tarjoamisen. Myös sosiaalisten taitojen ja verkostojen vahvistaminen, lapsen yksilöllisen huomioimisen mahdollistaminen, psyykkisen hyvinvoinnin vahvistaminen ja koulunkäynnin tukeminen saivat muutamia mainintoja. Sen sijaan yksikään tukisuhdeammattilainen ei ilmaissut lapsi-vanhempisuhteen vahvistamiseen liittyviä tavoitteita.

Tukiperhetoiminnan rinnalla tyypillisimmin käytetyt palvelut

Lapsilla tai heidän perheillään oli tukiperhetoiminnan ohella monipuolisesti käytössä myös muita palveluita. Useimmin käytetyt palvelut olivat sosiaalityöntekijän tapaamiset, perhetyö, taloudellinen tuki ja erityisopetus. Niitä käytettiin melko tyypillisesti (ka. = 3,9–4,3).

POHDINTA

Tässä artikkelissa on tutkittu lasten ja perheiden yleisimpiä kuormitustekijöitä tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnassa, toiminnalle asetettuja yleisimpiä tavoitteita sekä toiminnan rinnalla tyypillisimmin käytettyjä palveluita. Tulosten avulla on mahdollista tarkentaa tukihenkilö- ja tukiperhetyön samankaltaisuutta ja eroavaisuuksia, mutta myös yleisellä tasolla arvioida interventioogiikkaa (Funnell & Rogers, 2011).

Kyselyn tulokset osoittivat sekä samankaltaisuuksia että eroja tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan välillä. Kiinnostavaa on, että tukiperhepalvelun piirissä olevat lapset ovat tyypillisesti nuorempia kuin tukihenkilöpalvelussa, mutta silti lasten ja lasten perheiden kuormitustekijät ovat hyvin samankaltaisia.

Yhteistä tukisuhdetoiminnassa olevien lasten vanhemmille on, että väsymystä aiheuttavat tai siitä johtuvat kuormitustekijät tuottavat haasteita jaksamiseen vanhempina. Perheissä on usein myös vuorovaikutusongelmia sekä heikko sosiaalinen verkosto, josta ei saada tukea arjen haasteisiin. Tulosten perusteella tukisuhdetoiminnasta haetaan usein myös tukea lasten tunne-elämän ongelmiin. Lisäksi heikko tai puuttuva suhde toiseen vanhempaan on tyypillisesti tekijä, jolla tuen tarvetta perustellaan.

Tulosten perusteella tukihenkilöpalvelussa kuormitustekijöinä korostuvat tukiperhepalvelusta poiketen lapsen mielekkään tekemisen ja aktiviteettien puute sekä vanhemman vaikeus asettaa lapselle tarvittavia rajoja. Tukiperhepalvelun piirissä olevilla lapsilla puolestaan esiintyy useammin neuropsykiatrisia häiriöitä, jotka vaikuttavat lapsen tuen tarpeeseen (ks. Sandberg, 2016). Lisäksi tukiperhepalvelussa vanhemmuuteen liittyy usein vakavampia haasteita, kuten vaikeutta huomioida lapsen perustarpeita (myös Svenlin, 2020).

Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan rinnalla käytettävät palvelut kuvaavat myös osaltaan tukitoimien välisiä eroja ja perheiden kuormitustekijöitä. Tukihenkilötoiminnassa muut palvelut kohdistuvat suoraan lapsen yksilölliseen tukemiseen, kun puolestaan tukiperhetoiminnassa muut palvelut kohdentuvat useimmiten vanhempaan tai koko perheeseen.

Tulokset vahvistavat sen, että tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan rinnalla on tyypillistä tarjota myös muita palveluja ja tukitoimia. Tämä tukee tulkintaa siitä, että tukisuhdetoiminta on interventiona kevyt, eikä sen ensisijainen tarkoitus ole saada aikaan muutosta, vaan pikemminkin kannatella lasta ja perhettä (Svenlin, 2020). Täs-

tä syystä on tarpeen kiinnittää erityistä huomiota siihen, että yhtä aikaa käytettävien palveluiden tavoitteet tukevat toisiaan.

Vaikka kuormitustekijät ovat samankaltaisia, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan yleisimmät tavoitteet poikkeavat huomattavasti toisistaan. Tukihenkilötoiminnan tavoitteissa korostuu pyrkimys lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen, ja toiminta määrittyy ensisijaisesti lapsen palveluksi. Lähtökohdan tavoitteiden asettamiselle muodostaa lapsen tarve mielekkääseen vapaa-aikaan. Tukihenkilötoiminnan yleisimmin mainittu tavoite oli lapsen tulevaisuuden mahdollisuuksien vahvistaminen, joka sisältää ajatuksen lapsen toimintamahdollisuuksiin ja elämään vaikuttamisesta pitkällä aikavälillä (myös Svenlin, 2020).

Tukiperhetoiminnassa tavoitteet puolestaan kiinnittyvät ensisijaisesti vanhemman jaksamisen tukemiseen ja perheen ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden ja aktiviteettien mahdollistamiseen lapselle. Tämä viittaa siihen, että tukiperhepalvelu ymmärretään ensisijaisesti koko perheen palveluksi ja toissijaisesti lapsen palveluksi (myös Svenlin, 2020; Johnsson & Regné, 2003).

Koska lasta ja vanhempaa tuetaan yhtäaikaaisesti, tukisuhteelle tulee asettaa sekä lapsen että vanhempaan kohdistuvia tavoitteita. Lapsen ja vanhemman tavoitteiden välille muodostuu kuitenkin helposti jännite, joka voi johtaa joko lapsen tai vanhemman tavoitteiden ylikorostamiseen (Svenlin, 2020). Toiminnan aikuislähtöisyys on tullut esiin Lehto-Lundénin (2020) tutkimuksessa, jossa lapset kuvasivat tukiperheessä käymisen syiden liittyvän usein vanhempiin ja vanhempien tukemiseen: vanhemman tai vanhempien tuli saada tilaa levätä tai hoitaa asioita ilman lasten läsnäoloa.

”Tavoitteiden tulisi olla selkeästi yhteydessä niihin kuormitustekijöihin, jotka aiheuttavat intervention tarpeen.”

Kun tukisuhdetoiminnan tarvetta aiheuttavia kuormitustekijöitä ja toiminnalle asetettavia tavoitteita tarkastellaan suhteessa toisiinsa, voidaan tehdä tulkinta, että kuormitustekijöiden ja tavoitteiden välillä on ristiriitaisuuksia. Esimerkiksi tukihenkilötoiminnassa kolme keskeisintä kuormitustekijää ovat vanhemman väsymys, uupumus tai jaksamattomuus, vuorovaikutusongelmat lapsen ja perheen aikuisen välillä sekä lapsen sosiaalisen verkoston vähäisyys. Kolme yleisimmin mainittua tavoitetta ovat puolestaan lapsen tulevaisuuden mahdollisuuksien vahvistaminen, uuden ja turvallisen aikuisuuden mahdollistaminen sekä sosiaalisten taitojen ja verkostojen vahvistaminen.

Samankaltainen problematiikka näkyy myös tukiperhetoiminnassa. Esimerkiksi keskeisiksi kuormitustekijöiksi nimetään vuorovaikutusongelmat lapsen ja perheen aikuisen välillä sekä lapsen heikko tai puuttuva suhde toiseen vanhempansa, mutta toiminnalle asetetuissa tavoitteissa ei mainita lainkaan lapsi-vanhempisuhteen vahvistamista. Tavoitteet ovat tulkintamme mukaan kuormitustekijöihin nähden osin erisuuntaisia ja abstrakteja, eivätkä kiinnity konkreettisesti lapsen elämässä oleviin haasteisiin, kuten vanhemman väsymykseen tai vuorovaikutusongelmiin lapsen ja perheen aikuisen välillä.

Näin ollen tukisuhdetoiminnan interventioogiikkaa on lähestytävä kriittisesti. On myös huomioitava, että esimerkiksi tilanteessa, jossa perheen kuormitustekijänä on vanhemman väsymys ja jaks-

mattomuus, tukisuhdetoiminta tarjoaa vanhemmalle vain lyhyitä hengähdystaukoja eli tukihenkilötoiminnassa muutaman tunnin kerrallaan joitakin kertoja kuukaudessa ja tukiperhetoiminnassa yleensä yhden viikonlopun kuukaudessa. Tästä syystä tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten vanhemman jaksamista seurataan (Svenlin, 2020) sekä tunnistaa ero väsymyksen ja uupumuksen välillä (ks. Sorkkila ym., 2022). Mikäli kyse on vanhemman uupumuksesta, kuukausittain toistuva viikonlopun mittainen hengähdystauko ei ole riittävä tuki.

Tämä tutkimus on tuottanut perustietoa ammatillisen sosiaalityön tarpeisiin tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan yleisimmistä kuormitustekijöistä ja tavoitteista sekä interventioiden painotuseroista. Tiedon avulla tukisuhdetyöntekijät voivat paremmin kohdentaa palveluita lasten ja perheiden tukemiseksi sekä arvioida interventioiden rinnalla käytettäviä palveluita ja tukimuotoja sekä palveluiden yhteisiä ja erillisiä tavoitteita.

”Tukisuhdetoiminta hyötyisi valtakunnallisesta tutkimukseen pohjautuvasta kehittämisohjelmasta.”

Tutkimuksen rajoite on kuitenkin se, että käytössä olleen aineiston pohjalta ei ole mahdollista arvioida tapauskohtaisia yhteyksiä ja sitä, asetetaanko tukisuhteen alkaessa yleisluonteisten tavoitteiden lisäksi konkreettisempia tavoitteita. Jatkossa olisi kiinnostavaa pureutua tarkemmin yksilötasolla asetettavien tavoitteiden ja kuormitustekijöiden välisiin yhteyksiin ja tutkia tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa erityisesti asiakasprosessitasoisilla aineistoilla. Tarkastelussa olisi tärkeä ottaa huomioon paitsi tapauskohtaiset yhteydet, myös lasten, nuorten, vanhempien ja vapaaehtoisten kokemukset. Tällöin voitaisiin saada tietoa tavoitteiden asettamisesta ja toteutumisesta yksilöllisissä asiakasprosesseissa.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä tutkimus vahvistaa, että tukisuhdetoiminnan tarvetta aiheuttavat kuormitustekijät kuvastavat kasautunutta pahoinvointia perheessä, mikä rasittaa perheenjäsenten hyvinvointia (Törrönen, 2012). Mikäli tukisuhdetoimintaa ja sen vaikuttavuuden arviointia halutaan kehittää, on syvennettävä ymmärrystä siitä, miten tukisuhdetoiminnan avulla pyritään vaikuttamaan kuormitustekijöihin ja niistä aiheutuviin haasteisiin (myös Brännström ym., 2015).

Tukisuhdetoiminnan tavoitteiden saavuttaminen ja arviointi on nykyisellään haastavaa, koska tavoitteiden ja kuormitustekijöiden välillä on ristiriitaisuuksia. Palveluille asetettavia tavoitteita tulisi jatkossa tarkentaa ja konkretisoida nimenomaan suhteessa

kuormitustekijöihin, jotta ne vastaisivat tukisuhdetoiminnalle laisäädännössä asetettuun tehtävään eli lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen paitsi ikätasoisesti, myös yksilöllisesti. Tällöin voitaisiin paremmin edistää niiden vaikutusten syntymistä, joita interventioilla toivotaan saavutettavan (Hepworth ym., 2010).

Jos lapsella on esimerkiksi vaikeuksia koulutehtävien tekemisessä, tarkoituksenmukaisempi tavoite kuin syrjäytymisen ehkäisy on koulunkäynnin tukeminen. Konkreettinen tavoite on parhaimmillaan myös sellainen, jonka saavuttamiseen toiminnassa mukana olevat itse vaikuttaa (Balcazar & Keys, 2014). Koulutehtävien tekemisen toteutumista ja koulunkäynnin sujumista on syrjäytymisen ehkäisyyn toteutumiseen verrattuna huomattavasti helpompi yhdessä arvioida.

Interventiologiikan näkökulmasta tavoitteiden tulisi olla selkeästi yhteydessä niihin kuormitustekijöihin, jotka aiheuttavat intervention tarpeen. Kyselyn tulokset osoittavat, että tukisuhdetoiminnalla pyritään vastaamaan laaja-alaisesti perheen haastaviin elämäntilanteisiin (myös Brännström ym., 2015; Fransén, 2015; Svenlin, 2020). Seurauksena on, että sosiaalityön arjessa on vaikea arvioida, kuinka paljon palveluilla voidaan konkreettisesti vaikuttaa lapsen ja perheen hyvinvointiin. Myös eri palvelujen yhtäaikaisuus ja mahdollinen päällekkäisyys tekee vaikutusten arvioinnista haastavaa.

Kuormitustekijöiden tunnistamista, tavoitteiden asettamista ja niiden arviointia sekä tukisuhteen laadun seurantaan tulisi siksi kehittää. Tavoitteiden toteutumista voisi vahvistaa se, että tavoitteiden asettamiseen osallistuisivat kaikki osapuolet eli lapsi, vanhempi, tukihenkilö tai tukiperhe sekä sosiaalityöntekijä (Hepworth ym., 2010; Munro, 2020). Lisäksi lapsen tai nuoren tulisi olla tietoinen tukisuhteelle asetetuista tavoitteista, jotta hän voisi itse arvioida, milloin tavoite on saavutettu (Larsen, 2011; Nakkula & Harris, 2014). Tukisuhdetta ja sen jatkumista arvioitaessa on tärkeä arvioida tavoitteiden toteutumista sekä asettaa tarpeen mukaan myös uusia tavoitteita.

Sosiaalityöltä on edellytetty siirtymistä kohti tutkimusperustaisempaa käytäntöä ja kehittämistyötä (Aaltio & Isoquortti, 2021). Tukisuhdetoiminnan taustalla vaikuttavien kuormitustekijöiden ja tavoitteiden tarkastelun pohjalta voi lopuksi todeta, että tukisuhdetoiminta hyötyisi valtakunnallisesta tutkimukseen pohjautuvasta kehittämisohjelmasta sekä toiminnan lähtökohtien ja tavoitteiden tutkimusperustaisesta päivittämisestä (esim. koulutusmateriaalit ja vapaaehtoisten valmennukset).

Jatkossa on tarpeellista kiinnittää erityistä huomiota tavoitteiden toteutumisen seurantaan ja vaikutusten arviointiin. Tukisuhdetoiminnan vaikuttavuuden arvioinnin vahvistaminen on tarpeellista, jotta lapsi- ja perhesosiaalityössä voidaan tarjota lapsille ja vanhemmille tarkoituksenmukaista ja vaikuttavaa tukea. ●

Tutkimusta on rahoittanut Sosiaali- ja terveysministeriö. Päätösnumero: VN/25267/2020.

AVAINSANAT:

tukihenkilö, tukiperhe, interventio, kuormitustekijä, tavoite, arviointi

SIDONNAISUUDET:

Sirpa Kannasoja, Anu-Riina Svenlin, Tiina Lehto-Lundén, Johanna Moilanen, Johanna Kiili: Ei sidonnaisuuksia.

LÄHTEET:

- Aaltio, E. & Isokuortti, N. (2021). Lastensuojelun tutkimusperustan vahvistamisen haasteita ja mahdollisuuksia. *Kasvun tuki -aikakauslehti*, 1(2), 21–29. <https://kasvuntuki.fi/aikakauslehti/julkaisut/kasvun-tuki-aikakauslehti-2021/aaltio-isokuortti/>
- Balcazar, F. E. & Keys, C. B. (2014). Goals in mentoring relationships. Teoksessa D. L. Dubois & M. Karcher (toim.), *Handbook of Youth Mentoring*. 2. Edition (s. 83–98). SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412996907.n6>
- Brännström, L., Vinnerljung, B. & Hjern, A. (2015). Effectiveness of Sweden's contact family/person program for older children. *Research on Social Work Practice*, 25(2), 190–200. <https://doi.org/10.1177/1049731514524446>
- De Wit, D. J., DuBois, D. L., Erdem, G., Larose, S. & Lipman, E. L. (2020). Predictors of mentoring relationship quality: Investigation from the perspectives of youth and parent participants in Big Brothers Big Sisters of Canada one-to-one mentoring programs. *Journal of Community Psychology*, 48(2), 192–208. <https://doi.org/10.1002/jcop.22244>
- Franséhn, M. (2015). Laypersons or professionals? Ambivalence about voluntary contact persons in social services in Sweden. *Nordic Social Work Research*, 6(2), 102–113. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2015.1117984>
- Fraser, M. W., Richman, J. M., Galinsky, M. J. & Day, S. H. (2009). *Intervention research. Developing social programs. Pocket guides to Social Work Research Methods*. Oxford University Press.
- Funnell, S. C. & Rogers, P. (2011). *Purposeful program theory. Effective use of theories of change and logic models*. A Wiley Imprint.
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016). Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-644-5>
- Hepworth, D. H., Rooney, R. H. & Larsen, J. A. (2010). *Direct social work practice. Theory and skills*. (8th ed.). Brooks/Cole.
- Jaakola, A.-M. (2020). Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 22. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3435-2>
- Johnsson, L. & Regné, M. (2003). Ensamma föräldrar och vanliga familjer. En studie av insatsen kontaktfamilj inom socialtjänsten. Skriftserien 2003:8. Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Kannasoja, S., Malinen, K., Lehto-Lundén, T., Moilanen, J., Svenlin, A.-R. & Kiili, J. (tulossa 2022). Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta lapsi- ja perhesosiaalityössä – raportti tukisuhdetyön ammattilaisten kyselytutkimuksesta. YFI julkaisu. Jyväskylän yliopisto. Käsikirjoitus.
- Keränen, S. (2004). Tukiperhetoiminta lasten kuvaamana. Tutkimus lasten osallistumisesta ja kokemista merkityksistä lastensuojelun avoimuuden tukiperhetoiminnassa. Julkaisusarja numero 3 Pelastakaa Lapset – Rädda Barnen. Jyväskylän yliopistopaino.
- Larsen, E. (2011). Help or formality? Children's experiences of participation in home-based child welfare cases: A Norwegian example. *Nordic Social Work Research*, 1(1), 43–60. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2011.562033>
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lastensuojelulaki 683/1983. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830683>
- Lehto-Lundén, T. (2020). Lapsi tukiperheessä. Eksistentiaalis-fenomenologinen tutkimus lasten kokemuksista. Akateeminen väitöskirja. Heikki Waris –instituutin tutkimuksia 3. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus Socca. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5616-89-7>
- Miettinen, J. (2013). Lastensuojelupalvelujen järjestäminen ja saatavuus Manner-Suomen kunnissa vuonna 2010. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Suomen Kuntaliitto. Haettu 27.6.2022 osoitteesta <https://docplayer.fi/18858398-Janissa-miettinen-lastensuojelupalvelujen-jarjestaminen-ja-saatavuus-manner-suomen-kunnissa-vuonna-2010.html>
- Moilanen, J. (2015). Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista: Relatiivinen näkökulma. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences* 533. University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6279-1>
- Moilanen, J. & Kiili, J. (2020). Lasten ja aikuisten väliset suhteet liikkeessä. Suojeluvonnasta tukihenkilötoimintaan lastensuojelussa 1960- ja 70-luvuilla. Teoksessa Johanna Moilanen, Johanna Annola & Mirja Satka (toim.) *Sosiaalityön käänneet* (s. 221–254). Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. SoPhi 144.
- Munro, E. (2020). *Effective child protection*. SAGE Publications.
- Nakkula, M. J. & Harris, J. T. (2014). Assessment of Mentoring Relationships. Teoksessa D. L. Dubois & M. Karcher (toim.), *Handbook of Youth Mentoring*. 2. Edition (s. 45–62). SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412996907.n4>
- Pösö, T. (2007). Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa J. Vuori & R. Nätkin (toim.), *Perhetyön tieto* (s. 65–82). Vastapaino.
- Regné, M. (2006). Familjebilder. Om klientfamiljer, kontaktfamiljer och idealfamiljer. Akademisk avhandling. Skriftserien 2006:9. Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Sandberg, E. (2016). ADHD perheessä: Opetus-, sosiaali- ja terveystoimen tukimuodot ja niiden koettu vaikutus. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Tutkimuksia 393. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2115-8>
- Sorkkila, M., Rantala, A. & Aunola, K. (2022). Vanhempien kasvatukselliset arvot sekä niiden yhteys vanhemmuuden uupumukseen. *Kasvatus*, 53(1), 6–21. <https://doi.org/10.33348/kvt.113936>

LÄHTEET:

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Spencer, R., Gowdy, G., Drew, A. L., McCormack, M. J. & Keller, T. E. (2020). It Takes a Village to Break Up a Match: A Systemic Analysis of Formal Youth Mentoring Relationship Endings. *Child & Youth Care Forum*, (49), 97–120. <https://doi.org/10.1007/s10566-019-09520-w>.

Svenlin, A.-R. (2020). Kannatteleva ja jännitteinen tukiperhetoiminta. Lastensuojelun tukiperhetoiminnan käyttöteoria ja tukisuhteet. *JUY Dissertations 180*. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8011-5>

Svensson, K. & Jägervi, L. (2020). Betydelsen av ett uppdrag: Kontaktpersoner för ungdomar i socialtjänsten. Working Paper-serien; Vol. 2020, Nr. 1. Lunds universitet, Socialhögskolan. Haettu 27.6.2022 osoitteesta https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/95797178/wp2020_1.pdf

Törrönen, M. (2012). Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Gaudeamus.